

‘FAKELORE’ KAVRAMI VE NASREDDİN HOCA

The ‘Fakelore’ Term and Nasreddin Hodja

Funda Işıl ŞİMŞEK*

ÖZ

‘Fakelore’, çok genel çizgileriyle, araştırmacı ya da yaratıcı yazarların genellikle popüler amaçlarla ürettikleri yapay, ancak halk yaratımlarına çok yakın, hatta çoğu zaman uzmanların dışında anlaşılamayacak derece doğallaştırılmış ‘sahte’ halk bilimi malzemesini ifade eder.

1950 yılında, Dorson tarafından bilim dünyasının gündemine getirilen “fakelore” kavramı, ulusların doğal yaşam biçimlerinin ürünü olan sözlü malzemeyi ele alan halk bilim olgusuna farklı bir ‘katkı’ sağlamış, yeni bir boyut getirmiştir.

Bu çalışmada, sınırları Türkiye’yi ve Türk dünyasını aşan Nasreddin Hoca’nın kimliği ve kişiliği, uluslararası halk bilimi literatüründe üzerinde önemli çalışmalar bulunan, ancak ülkemizde henüz üzerinde fazla düşünülmemiş olan ‘fakelore’ yaklaşımı çerçevesinde ele alınacaktır.

Nasreddin Hoca, ulusal ve uluslararası ortak bir üst değer olarak, politik, dini, sosyal pek çok alt kimliğin ya da grubun kendi değer yargıları ve dünya görüşlerine uygun biçimde yorumlanabilmektedir. Bu noktada, Nasreddin Hoca’nın kimliğine ve kişiliğine farklı ‘fakelore’ olgusundan hareketle yaklaşmak kendiliğinden zorunlu hâle gelmektedir.

Anahtar Sözcükler

Fakelore, Nasreddin Hoca, milliyetçilik, halk bilimi.

ABSTRACT

“Fakelore”, in general terms, expresses fake folklore material produced by researchers or creative writers for popular aims. However, these are very close to folklore productions, as a matter of fact, these materials have been so naturalised that they can not be understood by ordinary people except those who have an expertise on folklore.

In 1950, Dorson revived the term “fakelore.” This particular term has contributed to folklore studying oral material as a product of natural life styles of nations.

In this study, Nasreddin Hodja - a character whose fame has gone beyond the borders of Turkey and Turkic world - has been studied through his identity and personality within a frame of “fakelore” term, which has not been thought about in our country yet.

Nasreddin Hodja, as a shared national and international personality has been commented on by many sub-identities such as political, social and religious or by groups who have their own system of values and worldviews. At this point, it has been compulsory to approach views discussing Hodja’s personality and identity according to their own values.

Key Words

Fakelore, Nasreddin Hodja, Nationalism, Folklore.

Bu yazıda, fakelore kavramı temel alınarak Nasreddin Hoca ile ilgili yapılan değerlendirmeler incelenmiştir. Milli Folklor dergisinin 75. sayısında yayımlanan “Fakelore Kavramı Merkezinde Yunus Emre” başlıklı yazıda, “Milliyetçi, hümanist, Alevî, sosyalist ya da Sünni bir bakış açısına sahip yazarlar, Yunus Emre’yi sahiplenerek kendi düşüncelerinin bir temsilcisi olarak görür ve onu düşüncelerini meşrulaştıran

tarihsel bir figür olarak yorumlarlar” düşüncesini Nasreddin Hoca’yla ilgili yapılan bazı çalışmalarda da görebilmek mümkündür. Sözlü gelenekte önemli bir yere sahip olan Nasreddin Hoca ile ilgili çalışmalara bu bağlamda baktığımızda, öncelikle Hoca’nın millî kimlik sorunu ile karşılaşmaktayız. Hoca’nın kişiliği ile ilgili yapılan değerlendirmeler, yorumlar veya algılamalar ise bir başka tartışma konusu hâline gelmiştir. Bu tartışmalar,

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Lisansüstü Hazırlık Öğrencisi, fsmsek@bilkent.edu.tr

Fakelore kavramı ile düşünüldüğünde dikkat çeken unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Folklorun Sahtesi: Fakelore adlı kitabın sunuş bölümünde, Prof. Dr. Öcal Oğuz, Fakelore teriminin ilk olarak Richard Mercer Dorson tarafından 1950 yılında *American Mercury* isimli dergide kullanıldığını söyler (7). Dorson, *Folklorun Sahtesi: Fakelore*'de yer alan "Folklor ve Fake lore" adlı makalesinde, Amerikan kültürüne dayanarak, geçtiğimiz yıllarda folklorun süratle gelişmesinden ancak, bu çalışma alanının kötüye kullanılmasından ve istismar edilmesinden söz eder (12). Dorson, bu istismarın şöyle gerçekleştiğini söyler: "Kütüphaneden kıymıdamadan para için yazanlar halkın hikâyeleri olarak duygusal halk masalları ve uydurma kahraman kitapları satılır" (12). Bu tür eserleri örneklendiren Dorson;

Paul Bunyan, Pecos Bill, John Henry, Tony Beaver, Felbold Feboldson gibi Amerikan halk kahramanlarının yer aldığı hikâyelerin sahte olduğunu ileri sürer. Bu doğrultuda, Dorson'un, sonradan icat edilen, uydurulan ürünlerin folklor kavramı ile ilişkilendirmek mümkün olamayacağından, sahte olan bu ürünleri Fakelore olarak tanımladığını görmekteyiz.

Alan Dundes da "Fakelore Fabrikasyonu" makalesinde, Dorson'un fakelore ile tam olarak neyi kastettiğini şöyle belirtir:

Fakelore, gerçek oldukları iddia edilen sahte ve uydurma eserlerin sunulmasıdır. Bu ürünler, alandan toplanmazlar, ancak sürekli bir tekrarlamaya zincirinde evvelki edebî eserlerden ve gazete kaynaklarından yararlanılarak yeniden yazılır veya yazınsal sömürsünün başlangıcında en azından sözlü gelenekten alıntılara sahip olan Paul

Bunyan'da olduğu gibi yazılan muhtelif 'halk kahramanları' örneklerinde bütünüyle değişikliğe uğrayarak ortaya çıkmış olabilirler (71).

Fakelore kavramından kısaca bahsettikten sonra, bu kavramın Dorson tarafından, özellikle doğal olmayan yöntemlerle oluşturulan ve halkın ürünüymiş gibi sunulan eserlere karşılık ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Nasreddin Hoca'yı fakelore kavramı ile incelerken, değinmek istenilen nokta ise, yeni ve suni bir üretimden söz etmekten çok, var olanın milletlerce ya da kişilerce farklı kalıplara sokulması, çeşitli görüşlerle Nasreddin Hoca fıkralarının farklı yorumlanması ya da bazı fıkraların Nasreddin Hoca fıkrası sayılmayıdır. Bu aşamada, Nasreddin Hoca ile ilgili yapılan çalışmalara geçecek olursak; başta Nasreddin Hoca'nın hangi milletten olduğu ile ilgili tartışmalara, ardından kimliğine getirilen yorumlara yer verebiliriz.

Genel olarak, kaynaklarda, Nasreddin Hoca'nın Sivrihisar'ın Hortu köyünde 1208 yılında doğduğu, daha sonra Akşehir'e yerleştiği ve 1284 yılında burada öldüğü belirtilir. Ancak, Nasreddin Hoca'nın gerçekten yaşayıp yaşamadığına dair de tartışmaların var olduğunu söylemek mümkündür. "Fransız bilgini Renet Basset, Nasreddin Hoca'nın yaşamış bir insan olmadığını ileri sürmüştür (Başgöz, 17). Halk bilimi alanında yapılan çalışmalarda Nasreddin Hoca'nın gerçekte yaşamış ya da yaşamamış olması başlıca araştırma konusunu oluşturmaz. Ancak, milliyetçilik kavramının tanınmasından sonra, aydınların, milli değerleri halka yönelerek bulacaklarına inanmaları sonucu sözlü gelenek önemli hâle gelmiştir. Zaman zaman adının Yunus Emre ile anıldığını gördüğümüz Nasreddin Hoca da, halktan biri olması,

süslü anlatımlardan uzak durarak yalnız bir dil kullanması bakımından üzerinde durulan isimlerden biri olmuştur. Nasreddin Hoca'nın yaşamış olduğunu gösteren kanıtlar aynı zamanda Nasreddin Hoca'nın kimliğinin belirlenmesine ışık tutması bakımından önemli bir hâle gelmiştir.

Nasreddin Hoca'nın Dünyası adlı kitapta derlenen makalelerden yola çıkarak, Nasreddin Hoca'nın çeşitli milletler tarafından sahiplenildiğini görmekteyiz. Dr. İrfan Ünver Nasrattınoğlu "Çin Halk Cumhuriyeti ve Uygurlarda Nasreddin Hoca ile İlgili Tespitler" makalesinde Nasreddin Hoca'nın Türk olduğunu vurgular:

Nasreddin Hoca, bütün dünya milletleri tarafından tanınan ünlü bir Türk halk bilgesidir. Çeşitli milletler ona değişik adlar verseler bile o bizim Hoca'mızdır ve Türk'tür. Bir başka deyişle Hoca'mız, Atatürk'le birlikte, dünyada en çok tanınan Türk'tür...Hoca'ya bizim kadar, hatta bizden daha fazla sahip çıkan Çin Halk Cumhuriyeti ve SSCB'de de Hoca'nın Türk kökenli olduğu inkâr edilmez. Mesela Çin'de Hoca 'Afandi' (Efendi) adıyla bilinir ve onun Kuzeyli, yani Uygur olduğu vurgulanır. SSCB'de ise Hoca, Özbek'tir ve Buharalıdır...Yani Türk'tür (77).

Şükrü Kurgan "Çin'deki Nasreddin Hoca" makalesinde, *Littérature Chinoise* adlı eserde, Çin Romanı, Çin Küçük Hikâyesi: (Nouvelles), Çin edebiyatının klasikleri (les classiques) arasında Nasreddin Hoca fıkralarının da "Contes Folklorique: Folklor Hikâyeleri" başlığı altında toplandığını söyler (86). Şükrü Kurgan'ın, bu makalesinde, dikkat çektiği noktalardan bir tanesi bu eserde yer alan bir bölümdür: "Nusrdine Avanti Uygurların muhayyel bir kişisidir, Çin milletindedir ve Sinkiang ahalisindedir".

Şükrü Kurgan'ın da belirttiği gibi burada bir çelişki söz konusudur. Ayrıca, İrfan Ünver Nasrattınoğlu'nun makalesinden verdiğimiz örnekte, Nasrattınoğlu'nun Çin Halk Cumhuriyeti'nin Nasreddin Hoca'nın Türk kökenli olduğunu inkâr etmediğini belirttiğini görmüştük. Ancak, konumuz bağlamında bakacak olursak, bu Çin kaynağında Nasreddin Hoca'nın Çin milletinden olduğu ileri sürülmektedir.

İbrahim Dadukî'nin "Irak Türkmenlerinde ve Araplarda Nasreddin Hoca" adlı makalesinde ise yine Nasreddin Hoca'nın millî kimliği ile ilgili görüşlere yer verildiğini görürüz. Makalede, Arap Nasreddin Hoca'sı: Cuha başlığı altında Arap ülkelerinde Nasreddin Hoca'nın aidiyeti problemini örneklendirmek mümkündür. Bu ülkelerden birisi Irak'tır:

Arap ülkelerini dolaşan kimse Cuha'nın isminin ve fıkralarının halk arasında dilden dile dolaştığını görür. Hatta bizzat Arap milleti Cuha hakkında birbirlerine düşmekte ve her biri Hoca'nın kendilerinden olduğunu ileri sürmektedir. Irak'ta Raviler, Cuha'nın Abbasiler devrinde Irak'ta yaşadığını, Horosanlı Eba Müslim'in hatta Reşid'in nedimlerinden olduğunu iddia eder (115).

Nasreddin Hoca'nın kökeninin kendi milletine dayandığını ileri süren bir diğer ülke ise Mısır'dır. Dadukî, Mısırlıların, Cuha'nın (Arap ülkelerinde Nasreddin Hoca için kullanılan isim) özbeöz Mısırlı olduğunu, Memluklar devrinde Mısır'da yaşadığını, büyük bir zekâyaya ve muhakemeye sahip olduğunu ancak, Memlukluların şerrinden korunmak için aptallık ve gaflet perdesine büründüğünü savunduklarını söyler (115). Yine aynı makalede, Kuzey Afrikalılarla ilgili aşağıdaki bilgilere ulaşılmaktadır.

Öte yandan Kuzey Afrikalılar,

Cuha'nın Osmanlı fethi sırasında bu bölgelerde bilindiğini, binaenaleyh Afrikalı Araplardan olduğunu ileri sürerler. Cuha'nın bedevilikle ilgili haberlerini nakledenler ise, onun halis bir bedevî olduğunu, bir zamanlar çöllerde yaşadığını, sonra şehirlere göç ettiğini söylerler: Onun tek gayesi, insanlara hak ve adalete yöneltmekti. Vaktini ibadet ve tefekkürle geçirirdi. Fakat insanlar çeşitli sorularıyla onunla eğlenirler. Fikir ve görüşleriyle alay ederlerdi. Bunun için Cuha da cahillerle cahil olur, seçkin kişilerle de anlamlı konuşurdu.

Dadukî, İranlıların da "Molla Nasreddin" in İsfahan ahalisinden halis bir İranlı olduğunu savunduklarını belirtir (116). Rostislav Holthoer ise, "Nasreddin Hoca- Finlandiya'daki Zaman Ötesi Doğulu Kozmopolit" adlı makalesinde Nasreddin Hoca'nın dünyanın başka yörelerindeki fıkralarda ve masallarda yaşamasının pek muhtemel olduğunu belirtir. Ortadoğu'da pek çok ülkenin Hoca'yı kendi malı yapmak istediğini belirten Holthoer, Hoca'nın Türbesinin Türkiye'de Akşehir'de bulunduğunu ancak, kişiliği ve ününün bu kentle sınırlı kalmayıp Hoca'nın kozmopolit olduğunu belirtir (98).

Örneklerde görüldüğü gibi, dünya-ca tanınan Nasreddin Hoca'nın hangi millettten olduğu üzerinde çeşitli görüşler vardır. Sözlü kültür, yapısı bakımından, zaman zaman belli sınırlar içinde yaygınlaşan zaman zaman da Nasreddin Hoca'da gördüğümüz gibi sınırları genişleyerek bütün dünyaya ulaşan bir kültürdür. Nasreddin Hoca karakterinin bu derece yaygınlaşmış olması ve dolayısıyla da millî kaygılar sonucunda çeşitli ülkelerde sahiplenilmesi kaçınılmaz bir sonuç olmuştur.

Nasreddin Hoca'nın millî kimliği gibi kişiliği de tartışılan konulardandır.

Kişilik konusunu iki bakımdan ele alabiliriz; biri aydınların ya da araştırmacıların Nasreddin Hoca'ya yakıştırdığı değerler, diğeri ise Nasreddin Hoca'nın, çeşitli hayat görüşleri çerçevesinde şekillenen kişiliğidir. Bir başka deyişle, araştırmacılar ya da aydınlar Nasreddin Hoca'yı yüceltmek için onu belli bir kalıba sokmaya çalışabilirler; bireyler ya da gruplar da kendi dünya görüşleri çerçevesinde Nasreddin Hoca'yı şekillendirebilirler.

Pertev Naili Boratav, araştırmacı ve devlet adamı olan İsmail Hâmi Danişmend'in Nasreddin Hoca'yla ilgili çalışmalarında ona kendi görüşleri doğrultusunda yakıştırdığı değerlerden söz eder:

1941'de yayınladığı bir yazıda İsmail Hâmi Danişmend, gerçek tarihlik Nasreddin Hoca'ya mal edilen kaba hikâyeler ve halkın kaba içgüdülerini meydana vuran uydurmalarla onun gerçek kişiliğini yitirmiş ve böylece haksız yere kötü bir ün kazanmış olduğunu ileri sürerek ona gerçek kişiliğini ve değerini verme çabasına giriyor (24).

Boratav, İsmail Hâmi Danişmend'in Hoca'yı aydın bir bilge, soylu bir devlet adamı olarak görmek istediğini belirtir ve Kaya Erginer'in de incelemelerinde vardığı sonuca dayanarak onun da İsmail Hâmi Danişmend'in yargularıyla paralellik gösterdiğini söyler (31). Boratav bu konuyla ilgili düşüncesini şöyle belirtir:

Şu sözler onun da [Kaya Erginer] "eşekli bir Nasreddin Hoca" kişiliğinden tedirgin olduğunu gösterir: "Nasreddin Hoca, hicvettiği insanları birçok hikâyesinde eşek olarak temsil etmektedir. Türkçemizde eşek kelimesi, bilindiği gibi, aptal ve ahmak kelimeleriyle eş anlamlı kullanılmaktadır. Bu hikâyelerde temsil edilen eşekler Hoca'yı hep eşekli ve eşeklerle birlikte göstermişlerdir.

Eşeklerin sevgili Hoca'mıza bu azizliği hoş görülmalıdır"(31).

Örneklerde de gördüğümüz gibi, bazı araştırmacılar Nasreddin Hoca'nın daha çok bilge kimliğini ön plana çıkararak isterler. Dolayısıyla, müstehcen ya da kaba olan bazı fıkraların Hoca'ya mal edilmediğini düşünebiliriz.

Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Nasreddin Hoca* adlı kitabında, Nasreddin Hoca ve fıkraları üzerine görüşlere yer vermiştir (95). Bu görüşlerden bazıları aşağıda yer almaktadır. Örneğin Aziz Nesin'in *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı* adlı kitabından alıntılanan bölümde, Nesin, halk kendisini ezenlerden korkmaya başlarsa, o zaman yoğun olarak gülmece silahını ele alır ve bu koşulda gülmece yayılma ortamı bulur diyerek, Nasreddin Hoca fıkralarının böyle bir korku ile yani ezilen halk motifinde üretildiğini söyler:

Yazılı olmayan ya da bir sanatçının eseri olmayan ve halkın ortak ürünü olan sözlü mizahta, mizahın korkunun ürünü olduğu daha da belirgindir. Çünkü halk, *légendaire* kahramanlar yaratır ve kendi uydurduğu alayları, yarattığı *légendaire* kahramanlara bağlayarak, onların ağzından anlatır ve böylece suçluluktan kurtulmaya çalışır. Bunun en iyi örneği Nasreddin Hoca'dır. Halk, yaşadığı dönemin egemen ve yönetmenlerini yermek, onlarla alay etmek isteyince, ya duruma uyan bir Nasreddin Hoca fıkrası, ya Hoca'nın belli kişiliğine uygun olan başka kaynaktan aktardığı fıkrayı Hoca'ya bağlayarak, Nasreddin Hoca fıkrası diye anlatmıştır. Nasreddin Hoca fıkralarının, gittikçe zenginleşmesinin ve canlılığını, doğurganlığını korumasının nedenlerinden biri de budur (102).

Aziz Nesin, Nasreddin Hoca karakterinin, ezilen ve korkan halkı temsil ettiğini söylerken; *Şairler ve Yazar-*

lar Sözlüğü'nden alıntılanan Şükran Kurdakul'un yazısında Nasreddin Hoca daha geniş bir kitleye mal edilmektedir (100).

Nasreddin Hoca, çağdan çağa, okumuş, okunamış, Türkçeyi konuşan her kuşaktan değişik toplumsal sınıf ve tabakalardaki insanların benimsediği fıkralarıyla halk zekâsının simgesi olmuştur. Genellikle insanların günlük yaşam içindeki tutum ve davranışları, devletlitâbi, paralı-parasız, güçlü-güçsüz, esnaf-halk, yönetilen-yöneten, insan ve hayvan ilişkileri işlenerek, insanın ussal güçlerine bağlanmak istendiği fıkralarda bilgece buluşlar ve düşündürme özelliklerinin yanı sıra güldürü havası, amacı zenginleştiren başlıca öğeler arasındadır. Başa gelen sıkıntı ve açmazlardan bir yolunu bulup çıkırmak, genel bir iyimserlik havası, kimi zaman da yaşamı saran toplumsal koşulları alabildiğine taşlama, zaman içinde Hoca'nın fıkralarına eklemelerin yapılmasına yol açmış, halk şiirimizde olduğu gibi ortak bir nitelik kazandırmıştır.

Yazarlar ve araştırmacılar tarafından, Nasreddin Hoca'nın belli özelliklerinin vurgulandığını söylemek mümkündür. Millî unsurları ön planda tutanlar, Nasreddin Hoca'nın bazı yönlerini, örneğin bilgeliğini, ön plana çıkarırken; toplumsal konularla ilgilenenler Nasreddin Hoca'nın halkın sözcüsü rolü ile birtakım sıkıntıları mizaha başvurarak dile getirdiğini ileri sürebilir.

Nasreddin Hoca'nın bir de, çeşitli dünya görüşlerine göre farklı algılanabildiğinden ya da bu doğrultuda belli kalıplara sokulabileceğinden söz etmiştik. Bu duruma, İlhan Başgöz'ün, *Geçmişten Günümüze Nasrettin Hoca* adlı kitabında yer verdiği bir efsane örnek gösterilebilir. Efsanede, rivayete göre, İslâmiyeti yaymak üzere Anadolu'ya gelen bir Türk

derviş ile Nasreddin Hoca arasında geçen bir diyalog yer almaktadır:

Menkıbeye göre, Sarı Saltık Baba, Nasreddin Hoca'yı evinde ziyaret eder ve Hoca'ya sorar:

“Bu ev sizin mülkünüz müdür?” Nasreddin Hoca der ki: “Dünyada benim şu üç nesne mülkümdür. Gerisi benim değildir, zira ki, gece gündüz onlar benden ayrı olmazlar.” Saltık: “Onlar nedir?” deyince, Hoca: “Biri s...im, ikisi taşaklarımdır” der. Bu kaba saba karşılığı Hoca'ya yakıştıramayan Saltık, dinsel-mistik bir yorum yapar. Hoca rumuz konuşmuş olmalıdır. Söylediklerinin herhal gizli bir anlamı vardır. O iki şeyle Hoca, olsa olsa, ilim ve ameli söylemek istemiştir. Ama “bir şey”le Hoca'nın neyi kastettiğini Saltık Baba bulamaz. Keramet gücüyle onun aklından geçenleri anlayan Nasreddin Hoca der ki; “Boşuna yorulma Sarı Saltık, o “bir şey”le benim kalp temizliğini kastettim”

Bir din adamının, Nasreddin Hoca'ya bu cevabını yakıştıramaması onun dini kimliğiyle ilgilidir. “O iki şeyle Hoca, olsa olsa, ilim ve ameli söylemek istemiştir” bölümünden de anlaşıldığı gibi, Hoca'nın ne dediğinden çok ne demek istediği yorumlanmıştır. İlhan Başgöz, Hoca hikâyelerine böyle yorumlar getirince, onun en ayıp, en din dışı veya dine karşı hikâyelerine dinsel bir anlam yüklenemediğini söyler(14).

Pertev Naili Boratav, bazı hikâyelerde Hoca'nın Bektaşî tipi ile ortak niteliklerine örnekler bulabileceğimizi belirtir (35). Örneklerden bir tanesi şu şekildedir: Hoca'nın çocuklara fındık dağıtırken “Allah taksimi mi olsun, kul taksimi mi?” diye sorması, Bektaşî'nin meyve ikram edeceği kimseye “Allah yapısı mı olsun, kul yapısı mı?” diye sorduğu hikâyeye benzetilir.

Nasreddin Hoca'nın, çeşitli ülkeler-

de farklı zamanlarda yaşamış olması; kendine yüklenen çeşitli vasıfların (Aleviligi, bilgeliği, halktan bir kimse oluşu, saflığı gibi) olması, onu tek bir millete, kültüre, sınıfa, mezhebe ya da gruba bağlamayı neredeyse imkânsız hâle getirir. Bu anlamda, elde edilmiş bazı kaynakları ya da kanıtları incelemenin dışındaki varsayımlar folklor alanının dışında kalmaktadır.

Nasreddin Hoca'nın çeşitli bölgelere, kesimlere ya da belli mezheplere mal edilmesi ya da edilmeye çalışılması suni çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, genel görüşlerde Nasreddin Hoca'nın Türk halk kahramanı olarak belirtilmesinin yanı sıra farklı milletlerin de kendilerine mal etmeleri, sonuçlanması güç bir tartışmanın ortaya atılmasına neden olmuştur. Benzer şekilde, bazı görüşler çerçevesinde Nasreddin Hoca'ya kimlik saptamaları da doğal olmayan bir yöntem olarak karşımıza çıkar. Ancak, bunların yanı sıra, sözlü kültürün; farklı sınıfların, çeşitli etnik grupların, farklı mezhepte bulunan çevrelerin veya hayat görüşü farklı olan grupların bir arada bulunduğu bir kültürden çıkmış olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKLAR

- Boratav, Pertev Naili. *Nasreddin Hoca*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2006.
- Başgöz, İlhan. *Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1999.
- Gürçayır, Selcan, Haz. *Folklorun Sahtesi: Fakelore*. Ankara: Geleneksel Yayınlar, 2007.
- Kabacalı, Alpay. *Çeşitli Yönleriyle Nasreddin Hoca*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1991.
- Nasrattinoğlu, İrfan Ünver, Haz. *Nasreddin Hoca'nın Dünya'sı*. Ankara: Kültür Yayınları, 1996.